

УДК 316.6(043.3)

Я. В. ХМІЛЬ

СОЦІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ІНТЕРНЕТ-СВІДОМОСТІ КОРИСТУВАЧІВ МЕРЕЖІ

У статті здійснено критичну ревізію існуючих у соціології та деяких суміжних науках (соціальній філософії та соціальній антропології) термінів, що використовують для означення тієї частини духовного світу користувача Мережі, яка з нею пов'язана; виокремлено переваги та вразливі місця кожного з них. Аргументовано потребу запровадження в науковий обіг поняття "Інтернет-свідомість", яке розглянуто у взаємодії із вже використовуваним поняттям "Інтернет-практики". Запропоновано визначення Інтернет-свідомості в рамках структурного функціоналізму, що уможливорює вироблення відповідного інструментарію емпіричних досліджень у цій сфері.

Ключові слова: Інтернет, Інтернет-свідомість, Інтернет-практики, екранна свідомість, віртуальна свідомість, кіберсвідомість.

В останні два десятиліття ХХ ст. Інтернет став предметом досліджень численних соціогуманітарних наук та соціології зокрема. Науковий інтерес до цієї проблематики не зменшується, а лише урізноманітнюється. Дослідженнями Інтернету займаються зарубіжні (А. Бюль, М. Вейнштейн, М. Кастельс, А. Крокер та ін.) і вітчизняні соціологи (Є. Беллінська, Н. Білан, Т. Каменська, Д. Хаустов та ін.) [2, с. 47]. Втім, є питання, які й дотепер залишаються на маргінесі наукових розвідок вітчизняних учених; це, передусім, проблема концептуалізації свідомості особистості в контексті користування Мережею. Водночас Інтернет-практики вивчаються більш активно, внаслідок чого створено вже декілька концептуальних схем і моделей, де зроблено спроби осмислити цей новий соціокультурний феномен. Відтак, виникає розрив між накопиченням великої кількості інформації про різні види поведінкової активності користувачів Інтернету, з одного боку, та браком напрацювань стосовно тих процесів, які відбуваються в їхній свідомості під час перебування у Мережі.

Важливою проблемою є також відсутність дефініції, адекватної сутності, для означення свідомості користувача Мережі; поодиноким наявним варіантам часто бракує теоретичної аргументації та належного структурування, а це, своєю чергою, ускладнює, а почасти й унеможливорює валідну практичну операціоналізацію зазначеного феномену для подальшого використання у проведенні соціологічних емпіричних досліджень.

Проблематика, пов'язана із вивченням духовного світу користувача Мережі, є новою та недостатньо розробленою порівняно з іншими дослідженнями Інтернету в соціогуманітарних науках у цілому та в соціології зокрема. Втім, існує низка вчених, які приділяють певну увагу цим і дотичним проблемам. Це соціальні філософи І. Алексеева (проблема суб'єкта в Мережі); М. Казарова (суб'єкт в Інтернеті в рамках мережевого підходу);

соціологи А. Ваганов (Інтернет та пам'ять як соціокультурний феномен); С. Гурко (проблематика свободи в Інтернеті); О. Новоженіна (суб'єкт у Мережі, де остання – це новий тип реальності) [4; 5]. Проте зазначені дослідники хоча й часто згадують свідомість користувача Мережі у своїх публікаціях, наразі не формулюють жодного спеціального терміна для її означення.

Якщо говорити про соціологію, то ті нечисленні науковці, що пропонують нові поняття у згаданому контексті, не завжди чітко аргументують свою позицію і часто виступають єдиними, хто користується запроваджуваними ними термінами [5; 10, с. 102]. Тому внаслідок недостатності теоретичних наукових напрацювань з обраної теми в соціологічній науці варто згадати дотичні сюжети в рамках соціальної антропології та соціальної філософії, представники яких частково звертаються до соціології у своїх наукових пошуках. Їхні міркування можуть бути використаними на пограниччі зазначених наук як терміни і поняття міждисциплінарного характеру. У цих працях найчастіше зустрічається термін “кіберсвідомість”. Його вживає, до прикладу, Н. Петрова у своїх наукових пошуках з обраної теми в рамках соціальної антропології [7]. Соціальний філософ В. Нікітаєв розглядає кіберсвідомість як результат “злиття” свідомості суб'єкта та Інтернету [6].

Одним із найсучасніших та найбільш оригінальних інтерпретацій свідомості в контексті Інтернету є гіпотеза (на сьогодні вона має статус лише наукового припущення), що Мережа потенційно може “ожити”. Американський нейробіолог К. Кох, що займається біологічними основами свідомості особистості, висловив думку, що існує потенційна можливість “оживання” Інтернету, тобто виникнення свідомості самої Мережі, яку автор називає кіберсвідомістю [11]. Цей погляд на свідомість у контексті Інтернету можна потрактувати як одне зі свідчень новітніх “поворотів” (turns) в сучасній соціології, втілених у такому її модному сьогодні напрямі, як біосоціологія. Однак таке сміливе припущення на загал дещо скептично сприймається в науковому середовищі; ми наводимо його для кращої демонстрації розмаїття дослідницьких пошуків сьогодні.

Отже, окреслена термінологічна невпорядкованість вимагає критичної ревізії існуючих понять стосовно духовного світу тих особистостей, які використовують Інтернет у своїх повсякденних життєвих практиках.

Тому *метою статті* є систематизація та критична ревізія існуючих дефініцій свідомості користувача Мережі; обґрунтування потреби введення у науковий обіг синтезованого поняття “Інтернет-свідомість” для позначення тієї частини духовного світу користувача Мережі, у якій знаходить вираз його мисленнєва активність; формулювання авторського визначення цього терміна з врахуванням можливості його практичної операціоналізації.

Російський соціолог Ж. Тощенко зазначає, що свідомість “виростає” із конкретної практичної діяльності, а тому духовний світ (свідомість) та поведінка особистості нерозривно пов’язані між собою [9, с. 69]. У науковому дискурсі сучасної соціології (і не лише) традиційно присутні різні види свідомості: політична, економічна, правова, екологічна тощо. Основою для них є відповідні сфери суспільного життя (реальної діяльності – практик суб’єктів). Однією із нових, незнаних раніше сфер діяльності сучасної людини є Інтернет, а тому логічно припустити важливість концептуалізації усіх проблем, пов’язаних із потребою окреслення нового предметного поля соціології у цьому контексті. Проте перш ніж приступати до такої концептуалізації, варто спочатку визначитися із понятійно-категоріальним апаратом, і в першу чергу, із головним рядоутворювальним поняттям “свідомість користувача Мережі”.

Варто зазначити, що це поняття є вужчим від поняття духовного світу людини, що перебуває в Інтернеті, оскільки фіксує лише ту частину останнього, яка пов’язана із раціональним осмисленням її дій і намірів у середовищі Мережі та їхньою реалізацією під час здійснення Інтернет-практик. Крім раціоналізованих мисленнєвих актів, духовний світ особистості, що перебуває в Інтернет-середовищі, містить велику кількість неусвідомлених фрагментів духовної активності, позасвідомі потяги і ваблення, настрої і стани, які часто можуть переважати свідомісну складову. Але ми не включаємо до своїх міркувань цю сферу позасвідомого у духовному світі користувача Інтернету і виводимо її за межі свого аналізу, оскільки соціологічна наука наразі ще не виробила належного методичного інструментарію для емпіричного дослідження зазначеної сфери. Власне тому існуючі технології обмежені використанням ортодоксальних кількісних і якісних методів, які за своєю суттю є вербальними, а отже, мають справу з аналізом текстових повідомлень респондентів. Для цього їм потрібно, по-перше, створити таке розуміння Інтернет-свідомості, яке б уможливило його практичну операціоналізацію, виділення конкретних показників і маркерів, на базі яких можна проводити опитування респондентів – чи то анкетування, чи інтерв’ювання, чи фокус-групи або контент-аналіз. У майбутньому слід врахувати цю важливу обставину і працювати в напрямі розробки релевантних методів вивчення усіх шарів багатовимірного духовного світу особистості, у тому числі й користувача Інтернету.

Оскільки напрацювання науковців (соціальних філософів, антропологів та соціологів) у рамках вивчення особливостей свідомості особистості в Мережі на сьогоднішній день все ще нечислені, розмиті і фрагментарні, а наукові дослідження на цю тему поставили більше нових запитань, ніж знайшли відповідей, то є сенс глибше осмислити й систематизувати існуючі поняття та категорії, виокремити їхні переваги й недоліки і на цій основі запропонувати свій термін для означення свідомості користувача в контексті Мережі. Першим кроком до впорядкування понятійно-категорі-

ріального апарату в контексті свідомості користувача Мережі є критична ревізія існуючих з обраної теми напрацювань.

Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій спровокував появу нових феноменів (у першу чергу, соціокультурних), які увійшли в повсякденне життя людей і навіть здобули назви, але наукова спільнота не встигла їх відрефлексувати і визначити базові понятійні рамки. Таким чином з'явилися, наприклад, "віртуальний секс", "кіберсекс", "віртуальна дійсність" тощо, а також "кіберсвідомість", "віртуальна свідомість", "віртуальна кіберсвідомість", які нечітко розмежовані або в деяких випадках дублюють одне одного. Тому доречно здійснити таку наукову рефлексію і насамперед детальніше зупинитися на двох поняттях: "кіберсвідомість" та "віртуальна свідомість".

Значення терміна "кіберсвідомість" "перекладається" як поєднання Інтернету ("кібер") та свідомості суб'єкта дії. Проте нескладний етимологічний аналіз показує, що "кібер" не тотожний Інтернету; точніше, це слово-вставка має декілька лексичних значень і лише одне з них пов'язане із Мережею. У сучасній літературі (як науковій, так і художній) та в розмовному мовленні цей префікс використовують для означення комп'ютера як технічного пристрою (кіберфобія – страх, пов'язаний із комп'ютерами, ноутбуками, смартфонами та іншими схожими технічними пристроями); позначення глобальної комп'ютерної мережі Інтернет (кіберпростір); акценту на технологічній новизні об'єкта (кіберніж – сучасна радіотехнологія хірургічного втручання). Тому термін "кіберсвідомість", на нашу думку, не зовсім коректний для означення свідомості суб'єкта саме в Мережі або щодо неї (Мережі), оскільки кіберсвідомість – це "комп'ютерна" свідомість (не в розумінні "свідомість комп'ютера"/технічного пристрою/Інтернету, хоча К. Кох пропонує останній варіант), а свідомість користувача комп'ютера, але не обов'язково Інтернету. Водночас варто зауважити, що "кібер" найчастіше порівняно з іншими, ототожнюють з Інтернетом у науковому середовищі.

Наступний термін, що підлягає ревізії, – "віртуальна свідомість". Значення поняття "віртуальний" чітко не окреслене, воно має декілька значень:

- 1) надуманий, несправжній, той, що не існує в реальності;
- 2) штучно створений (наприклад, тренажер-симулятор, який використовують для підготовки пілотів);
- 3) продукт уяви, те, що існує лише у свідомості особистості. Яскравою ілюстрацією цього варіанта розуміння поняття "віртуальний" є світи фентезі, які виникли в уяві того чи іншого автора. В рамках цього значення віртуальна свідомість – це "вигадана" свідомість. Але продукт уяви (а уява є одним з елементів індивідуальної свідомості в психології) – вигадка, що також формується у свідомості, тому у цьому значенні термін "віртуальна свідомість" можна вважати некоректним;

4) відображає комп'ютерний або Інтернет-варіант об'єкта, який існує і поза межами Мережі або інформаційних технологій (до прикладу, віртуальні гроші).

Останній варіант інтерпретації поняття “віртуальний”, на перший погляд, відповідає контексту наших теоретичних рефлексій. Але в процесі дослідження перед деякими науковцями (Д. Дойч, С. Жижек та Д. Шапіро) постала проблема порівняння віртуальності в комп'ютерному середовищі та в інших штучно створених середовищах. Зрештою наслідком довгих наукових пошуків та досліджень став висновок Д. Дойча, який формулюється так: “...цей термін стосується будь-яких штучно створених ситуацій, явищ, які формують в особистості відчуття перебування в певному середовищі...” [3].

Не минули такі пошуки і представників соціологічного середовища. С. Катречко, наприклад, для означення свідомості користувача Інтернету використовує поняття “віртуальна свідомість”. Це, на його думку, умовна “внутрішня” складова віртуальної людини. Віртуальна свідомість, вважає він, з'являється лише тоді, коли суб'єкт комунікує в Мережі (іншими словами, перебуває в ній он-лайн); віртуальна свідомість – це своєрідний аналог “звичайної” свідомості (офф-лайн), так само, як і віртуальна людина – аналог офф-лайн-особистості, а віртуальне тіло – фізичного тіла за межами Інтернету [5]. Запропонований цим автором термін, на нашу думку, є вдалим не лише тому, що привертає увагу до цієї теми в соціології, але є частиною певної схеми у розумінні віртуальної людини: віртуальне тіло → віртуальна свідомість. Проте маємо виокремити і недоліки такої термінології. По-перше, йдеться лише про користувача, який комунікує в Мережі, хоча активність суб'єкта он-лайн зазвичай значно ширша. По-друге, як видно із наведеного вище, поняття “віртуальний” не тотожне Інтернету, термін має кілька значень, зокрема і в науковому дискурсі соціології.

Разом з тим варто зазначити, що саме цей останній варіант (у взаємозв'язку з комп'ютерними та інформаційними технологіями) розуміння поняття “віртуальний” найбільш поширений поза межами наукового середовища. Так, В. Сілаєва дослідила за допомогою контент-аналізу варіанти значень поняття “віртуальний” в різних пошукових системах (Яндекс, Google). За результатами дослідження автор зробила висновок, що 80% запитів відображають електронні аналоги явищ, артефактів повсякденної некомп'ютерної реальності (віртуальний тур, віртуальний секс), а 20% відображають технічну складову інформаційних технологій (віртуальний хостинг, віртуальний сервер) [8, с. 21]. Проте в обох випадках “віртуальний” використовується в контексті інформаційних технологій. Отже, ми можемо спостерігати певну суперечність: наукова термінологія щодо “віртуального” різноманітна і не всі її версії описують особливості інформаційних технологій, зокрема Мережі, але на побутовому рівні абсолютна

більшість випадків використання цього поняття пов'язана якраз з інформаційними технологіями та Інтернетом.

З метою конкретизації (наголос на комп'ютерному аспекті “віртуального”) поняття свідомості суб'єкта в контексті Мережі окремими авторами була зафіксована спроба поєднати слова “віртуальний” та “кібер” через поняття “віртуальна кіберсвідомість”, але і цей варіант не ідеальний, тому що перше з них асоціюється із штучно створеною реальністю, а друге – ширшою реальністю користувача комп'ютера, не обов'язково під'єданого до Інтернету.

І, нарешті, наведемо ще одну спробу оновлення понятійно-категоріального апарату в межах окресленої проблеми. Соціолог І. Чернікова, яка у своїх дослідженнях акцентує увагу на негативних трансформаціях свідомості під впливом Мережі, вживає термін “екранна свідомість” [10, с. 102]. Автор вважає Мережу основним чинником певної деформації свідомості особистості користувача і саме цю видозмінену свідомість називає “екранною”. Проте автор не бере до уваги тієї обставини, що не лише Інтернет, але й інші технологічні засоби інформаційного впливу діють на суб'єкт “через екран” (до цієї категорії можна зарахувати, зрештою, телебачення або комп'ютери, не підключені до Інтернету). Втім, варто зауважити, що це, наскільки нам відомо, єдиний випадок використання цього терміна в соціологічному середовищі самим автором.

Враховуючи той факт, що кількість термінів, якими оперують автори для означення свідомості користувача Інтернету, щоразу збільшується і запроваджувані поняття часто некоректно дублюються, варто чітко окреслити їхні термінологічні рамки.

Ми вважаємо, що *віртуальна свідомість* – це свідомість особистості, що перебуває в створеному людиною середовищі, тобто це суб'єктивне відображення нею штучної реальності (для соціології особливо актуальним є соціальний аспект таких реальностей).

Кіберсвідомість – свідомість суб'єкта в контексті інформаційних технологій/комп'ютера (незалежно від доступу до Інтернету) або “свідомість” самого Інтернету. Якщо термін “віртуальна свідомість”, спираючись на віртуальну реальність як на об'єкт суб'єктивного відображення свідомості, акцентував увагу на “несправжності” (вторинності, ефемерності) цього об'єкта, то поняття “кіберсвідомість” наголошує на комп'ютерах, ІТ, що не обов'язково включає в себе Інтернет як особливий простір, який водночас сам є суб'єктом взаємодії та середовищем взаємодії інших суб'єктів. Це є певним звуженням поняття порівняно із віртуальною свідомістю; водночас, як зазначалося вище, “кібер” не тотожне Інтернету (хоча часто вживається саме в цьому контексті).

Тому для означення свідомості користувача стосовно власне Мережі (он- та офф-лайн), а не штучно створеної реальності, ІТ, комп'ютера в цілому вважаємо доречним ввести поняття “Інтернет-свідомість”, щоб

наголосити на Інтернеті як особливому виді соціальної реальності, яка поєднує в собі ознаки віртуальної реальності (відсутність фізичної основи) та традиційної об'єктивної реальності (можливість наявності реальних соціальних контактів). Інтернет-свідомість “виростає” із конкретної практичної діяльності (Інтернет-практик) і водночас передує поведінці суб'єкта, відтак Інтернет-свідомість та Інтернет-практики (як і будь-які свідомість і поведінка) – це єдиний комплекс, який є основою життєдіяльності суб'єкта у сфері Інтернету. Звичайно, у реальності мисленнєві і поведінкові компоненти тісно пов'язані і ми розмежуємо їх лише через потребу наукового аналізу і з огляду на вироблення адекватного методичного інструментарію: якщо для фіксації свідомісного компоненту духовного світу особистості, що перебуває у Мережі, доцільно використовувати вербальні методи, то для емпіричного дослідження поведінкових актів в Інтернеті (або Інтернет-практик) слід вживати інші методики.

Не слід забувати і про позасвідомий компонент (потяги, неусвідомлені досвід, настрої та стани) духовного світу особистості в контексті Мережі. Проте через складність операціоналізації та відсутність адекватних методів емпіричного дослідження ми лише зазначаємо наявність цієї частини духовного світу суб'єкта, але не проводимо її теоретичну концептуалізацію.

Таким чином, пропонуємо розглядати *Інтернет-свідомість* у межах структурного підходу як вид суспільної свідомості, суб'єктивне відображення он-лайн дійсності, що становить систему взаємопов'язаних елементів, які виражають знання, оцінку, уявлення про Мережу та є рушійною силою дій суб'єкта в Інтернеті і поза його межами стосовно Мережі через формування мотивів та установок на певні моделі поведінки. Запропоноване визначення можна вважати поєднанням теоретичних положень структурного функціоналізму (когнітивний, афективно-оцінний та конативний компоненти) та філософії (суб'єктивне відображення дійсності/буття). Водночас воно містить можливості зосередження уваги соціологів на трьох групах конкретних показників (компонентів) свідомості користувачів Інтернету, які мають бути враховані і в розробці анкет, і в гайдах інтерв'ю, і в сценаріях фокус-групових дискусій чи у виділенні одиниць контент-аналізу текстів.

Висновки. Проблематика свідомості користувача Мережі є малодослідженою порівняно з іншими дослідженнями в контексті Інтернету як в соціогуманітарних науках, так і в соціології. Як наслідок, на сьогодні в них практично ще не вироблено терміна, який би адекватно відображав суть цього соціокультурного феномену. Розглянуті у статті існуючі варіанти означають переважно мисленнєву активність щодо інформаційних технологій/комп'ютера (кіберсвідомість) або акцентують увагу на відсутності фізичної основи тієї реальності, яку відображає свідомість суб'єкта (віртуальна свідомість). Важливим аспектом теоретичного осмислення свідо-

мості користувача в соціології є положення про те, що свідомість та поведінка нерозривно взаємопов'язані між собою. В цьому контексті Інтернет-свідомість “виростає” із Інтернет-практик і супроводжує їх, якщо розглядати Мережу як одну зі сфер життєдіяльності особистості.

Отже, Інтернет-свідомість – це новий термін, що означає свідомість користувача Інтернету, який ми пропонуємо ввести до наукового обігу сучасної соціології для означення специфіки раціоналізованої мисленнєвої активності суб'єкта (особистості, групи) в контексті Мережі як категорію, парну до Інтернет-практик. Цей перший крок вимагає подальшої соціологічної концептуалізації та вироблення комплексу відповідних теоретичних положень на основі уточненого понятійно-категоріального апарату, що виступає головним завданням наступних наукових розвідок.

Список використаної літератури

1. Алексеева И. Интернет и проблема суб'єкта / И. Алексеева // Влияние Интернета на сознание и структуру знания / за ред. В. Розина. – Москва : Российская академия наук институт философии, 2004. – С. 24–56.
2. Білан Н. Інтернет як простір різних видів соціальних комунікацій / Н. Білан // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 103. – С. 46–50.
3. Дойч Д. Структура реальности / Д. Дойч ; пер. Н. Зубченко. – Москва : РХД, 2001. – 179 с.
4. Казарова Т. Культура информационного общества в контексте аксиологии / Т. Казарова // Информационное общество в России: проблемы становления / за ред. А. Чернова. – Москва : ИНТЕЛ, 2002. – С. 35–52.
5. Катречко С. Интернет и сознание: к концепции виртуального человека / С. Катречко // Влияние Интернета на сознание и структуру знания / за ред. В. Розина. – Москва : Российская академия наук институт философии, 2004. – С. 57–72.
6. Никитаев В. Киберсознание [Электронный ресурс] / Виктор Никитаев. – Режим доступа: <http://circleplus.ru/circle/reflexum/archive/11/print>.
7. Петрова Н. Первобытное киберсознание, или виртуальная реальность как опыт расставания с собой [Электронный ресурс] / Наталья Петрова. – Режим доступа: <http://infoeto.ru/pervobitnoe-kibersoznanie-ili-virtualenaya-realnoste-kak-opit.html>.
8. Силаева В. Об использовании понятия “виртуальный” / В. Силаева // Социологические исследования. – 2011. – № 2. – С. 19–25.
9. Тезарус социологии : тематический словарь-справочник / под. ред. Ж. Т. Гощенко. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 487 с.
10. Черникова И. О влиянии информационных и когнитивных технологий на образовательные стратегии и сознание / И. Черникова // Язык и культура. – 2012. – № 4. (20). – С. 128–138.
11. Koh H. Cyber consciousness / H. Koh [Cited 2015, 12 June]. – Available from : <http://rationallyspeaking.blogspot.com/>.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2016.

Хмиль Я. В. Социологические измерения Интернет-сознания пользователей Сети

В статье осуществлена критическая ревизия существующих в социологии и некоторых смежных науках (социальной философии и социальной антропологии) терминов, используемых для определения той части духовного мира пользователя Сети, которая с ней связана. Выделены преимущества и недостатки каждого из них. Аргу-

ментирована потребность введения в научный оборот понятия “Интернет-сознание”, которое рассмотрено во взаимодействии с уже используемым понятием “Интернет-практики”. Предложено определение Интернет-сознания в рамках структурного функционализма, что делает возможным выработку соответствующего инструментария эмпирических исследований в этой области.

Ключевые слова: Интернет, Интернет-сознание, Интернет-практики, экранное сознание, виртуальное сознание, киберсознание,.

Khmil Y. V. Sociological Dimensions Internet Consciousness of Web Users

In this article is presented the critical revision of existing in sociology and certain related sciences (social philosophy and social anthropology) terms used to describe spiritual world of Internet users.

Consciousness of the individual network user is less explored in sociology. However, Internet practices studied much deeper. So there is a gap between the accumulation of large amounts of information about the behavioral act of Web users and their consciousness. An important problem is also the lack of definition, with adequate essence, to define consciousness of Network user; available options often lack theoretical argument. It makes valid practical operationalization of this phenomenon for use in sociological empirical research rather difficult.

So in this article author organizes, conducts critical audit of definitions witch referred to consciousness of network users. According to results of this audit there are two main terms used to describe the consciousness of network users: cyber consciousness, virtual consciousness. Virtual consciousness – the consciousness of the individual, which is in an artificial environment, so it’s a subjective reflection of this reality. Cyber consciousness – consciousness of the subject in the context of information technology / computer (regardless of Internet access) or “consciousness” of the Internet. If the term “virtual consciousness”, based on virtual reality as an object of subjective reflection of consciousness. This term is focused on “fictionality” of the facility, then cyber consciousness is a mental activity of computer user, not necessarily connected to Internet. This concept is shrinking compared to the virtual consciousness, but no “virtual” nor “cyber” is not identical to Internet in meaning. Therefore, the author considers it appropriate to introduce the concept of “Internet-consciousness” to emphasize the Internet as a special kind of social reality which combines the features of virtual reality (no physical base) and traditional objective reality (the possibility of a real social contacts).

The author reviews Internet consciouness in terms of structural approach, as a form of social consciousness, a subjective reflection of reality online, which is a system of interrelated elements that express knowledge, assessment, understanding of the network and is the driving force of acts on the Internet and beyond regarding network, by forming motives and attitudes to specific behaviors. The proposed definition can be regarded as a combination of structural functionalism (cognitive, affective and evaluative components) and philosophy (subjective reflection of reality / existence).

Key words: Internet, Internet-consciousness, virtual consciousness cyberconsciousness, Internet practices, screen consciousness.